

Увод

Биолошка схватања злочина стара су више од два века. Током тог периода у криминологији су настајале разне теорије од којих је свака покушала да да одговор на основно питање ове науке: Који је узрок злочина? У потрази за оним што слободно можемо назвати светим гралом ове науке, ниједна од њих није била у потпуности успешна. Ипак њихов значај није занемарљив, јер је свака од њих указала на бар један од могућих фактора криминала и извршила значајан утицај на развој криминолошке науке.

У наредним излагањима бавићемо се само неким најзначајнијим биолошким теоријама злочиначког понашања људи, које су као основне факторе криминала виделе: 1. телесне карактеристике злочинаца, 2. наследност криминалних предиспозиција, 3. генетске аномалије 4. расу и 5. Био-хемијске поремећаје.

Већина писаца, који су се бавили споменутиим факторима злочина, поред чисто биолошких фактора признавали су и психолошке чиниоце криминала. Иако смо мишљења да је немогуће одвојити људски мозак (као орган) од разума (који је основни елемент људске психе), пошто разум не би постојао без мозга, као што ни компјутерски софтвер не може постојати без хардвера, свесно ћемо избећи бављење психолошким факторима злочина, осим на местима где је немогуће без њих дати целовит приказ одређене биолошке теорије.

Поред овога у раду ћемо покушати да дамо одговоре на следећа питања: 1. Могу ли телесне карактеристике бити један од фактора криминала? и 2. Може ли биолошки фактор бити један од чинилаца злочина?

1. Утицај телесних карактеристика на злочин

У овој глави биће речи о најзначајнијим криминолошким теоријама, које су узроке злочина проналезиле у одређеним телесним карактеристикама њихових учинилаца. Целокупна криминолошка мисао овог доба, била је инспирисана новим револуционарним открићима из природних наука пре свих медицина и антропологије, а највећи утицај на њих оставиле су: Дарвиново учење о еволуцији врста¹, физиогномија² и френологија³. Ова последња, данас скоро потпуно напуштена наука, имала је свој поглед на криминално понашање људи и највише је утицала на развој првих биолошких теорија, тако да је прво поглавље ове главе посвећено њој.

1.1 Френолошко схватање злочина

Френологију као науку, у 18. веку, основао је и развио бечки лекар Франц Јозеф Гал (Franz Josef Gal – 1785-1828). Он је најпре обавио бројна истраживања и мерења лобања својих познатих, рођака и ученика, а касније је уз помоћ сарадника проширио своју експерименталну групу. На основу тако спроведених истраживања Гал износи становиште да се различите менталне функције човека налазе у различитим деловима мозга⁴. Мозак је по њему подељен на 27 “менталних и моралних органа” (чворуга)⁵. Те органе је поделио на: 1. склоности, 2. осећања, 3. моћ опажања и 4. способност расуђивања. Склоности је дели на: 1. више и 2. ниже. Ове друге завршавају криминалним понашањем, ако нису подређене моћи опажања и способности расуђивања⁶. Обим и облик главе утичу на људско понашање у целини па самим тим и на криминално понашање људи⁷.

Американац Чарлс Кодвел (Charls Caldwell – 1772-1853), увео је френологију у своју земљу. Галов број чворуга мозга смањено је на 34. По Кодвелу следеће френолошке карактеристике значајне су за криминално понашање: 1. склоност ка рађању великог броја деце, 2. рушилаштво и 3. похлепност. Он као основни фактор чедоморства види склоност ка рађању великог броја деце, јер је приликом својих истраживања пронашао да су 27 од 29 жена које су извршиле овај злочин имале троје или више деце⁸. Рушилаштво је узрок убиства, ако га остале френолошке карактеристике не обуздавају и држе у равнотежи. Похлепност доводи до имовинских кривичних дела⁹. Ипак Кодвел признаје разлике у склоностима и истиче да, иако код одређеног појединца постоји јака склоност, то не значи да ће он неминовно извршити кривично дело¹⁰.

Одмах по свом настанку френологија је постала популарна и била је широко прихваћена од стране многих угледних лекара, управника затвора и др. Истом брзином је и оспорена. Тврдило се да нема научну вредност, да не постоје докази који би је потврдили, да су методи проучавања неприкладни, узорци превише уски итд¹¹. Каснија научна истраживања утврдила су да је немогуће

људско понашање рашчланити на функције “моралних и менталних” чворуга мозга¹².

Без обзира на све изнете критике и научну неодрживост френологије, њена највећа заслуга је у томе, што је послужила као подстицај за даља научна истраживања злочина. Она је утрла пут првој криминолошкој теорији, која је у центар свог учења поставила злочинца односно конкретног учиниоца кривичног дела. То је теорија о еволуционом о којој ће даље бити речи.

1.2 Еволуциони атавизам

Творац ове теорије назване еволуциони атавизам био је италијански психијатар Чезаре Ломброзо (Cesare Lombroso – 1839-1909). Њега сматрају оснивачем антрополошке школе у криминологији¹³. Такође, по неким савременим ауторима, Ломброзо је оснивач криминологије¹⁴.

После завршетка студија медицине Ломброзо је радио као лекар у италијанској војсци. Током четири године, колико је у њој провео, он је озбиљно и систематски проучио око 3000 војника. Тада је приметио везу између војника који се тетовирају и војника који врше кривична дела. Касније је био запослен као лекар у једном менталном заводу у Италији, где је такође спровео иста истраживања као и на војницима¹⁵.

На основу података које је прикупио, развио је своју теорију о рођеном атавистичком типу злочинца, кога карактеришу одређене телесне мане које назива “стигмати дегенерације”. Те мане доводе до предодређености појединца, који их поседује, ка злочиначком понашању. Такав појединац по првобитној верзији Ломброзове теорије је “рођени злочинац”, а управо тако и гласи назив његове прве књиге у којој је објавио своју теорију. Атавизам је у ствари термин којим је Ломброзо означио особу која није у потпуности еволуирала. Таква особа по својим телесним карактеристикама подсећа на примитиван тип људске врсте, на дивљаке како их Ломброзо назива. Он чак иде дотле да криминалце упоређује и са претечама људске врсте, приматима, а неретко злочинце назива и зверима¹⁶.

Злочинци се дакле разликују од осталих људи, они су физички жигосани, а то се пре свега види у телесним аномалијама које су карактеристичне за криминалце. Те телесне мане по Ломброзу су нпр. ниско чело, истурене уши, увучена брада, већи број прстију, већа пигментација коже, чупава и кудрава коса и многе друге¹⁷. Ломброзо је такође довео у везу одређене типове криминалаца са одређеним врстама телесних дефеката. Тако по њему лопову имају покретљиве руке, ретку браду, истурене уши, бујну косу, дебеле усне, промукао глас. Убице карактеришу закрвављене очи, орловски носеви, коврцава црна коса, јако развијене вилице, дуге уши, танке усне, искежено лице. Фалсификатори и преваранти поседују ситне очи, бледо лице, широко извијене носеве, женске црте лица, ћелавост и седа коса у рано доба итд¹⁸.

Интересантна је његова подела криминалаца. Он је извршио поделу деликвената и у свом првом делу Човек злочинац, али тада је сматрао да сви злочинци у суштини представљају исти тип криминалаца, а то је рођени злочинац.

Касније је под утицајем критике и научних истраживања у свом другом делу “Злочин његови узроци и лечење”¹⁹ допунио своју поделу и поред рођеног злочинца разликовао још и: 1. злочинце епилептичаре, 2. злочинце из страсти, 3. криминалоиде, 4. случајне злочинце и 5. неурачунљиве злочинце²⁰. Ипак по њему 1/3 криминалаца су рођени злочинци. Нама је најзанимљивије Ломброзово објашњење криминалоида, код којих се телесне мане не разликују у врсти већ у степену²¹. То значи да и они поседују стигмате дегенерације, али су оне слабије изражене него код осталих типова злочинаца. Криминалоидни тип може постати злочинац из навике услед дугог боравка у затвору и не разликовати се од рођеног злочинца изузев у погледу мањих телесних аномалија²². Случајне злочинце он не сматра уопште криминалцима, јер они немају никакве везе са атавизмом или епилепсијом. Они како Ломброзо каже: “... Упадају у мрежу закона због врло небитних разлога”²³.

И на крају истичемо Ломброзов поглед на жене злочинце. Он је ову тематику обрадио заједно са својим истомишљеником Вилајамом Ферером у делу: Женски преступник. Он сматра да је основни тип атавизма код жена проституција, а не злочин. За жене злочинце, које сматра реком појавом, каже да подсећају на мушкарце било злочинце било нормалне људе²⁴. Међутим када је жена комплетан тип рођеног злочинца, а комплетан је тип када има четири или више карактеристика дегенерације, онда је она знатно суровија и безобзирнија од “мушког примерка ове врсте”²⁵.

Еволуциони атавизам имао је велики утицај у криминолошкој пракси крајем 19. и почетком 20. века. Ломброзо је имао доста следбеника и истомишљеника, а најпознатији су били његови ученици Рафаеле Гарофало и Енрико Фери, који заједно са Ломброзом припадају тзв. италијанској антрополошкој школи. Њих двојица су даље разрадили Ломброзову теорију.

По Гарофалу злочин је у вези са органским и физиолошким чиниоцима. Злочинац је физички и психички дефектан, а то стиче рођењем или у раном детињству.²⁶ Фери, између осталог, истиче и значај антрополошког фактора злочина, под којим подразумева антрополошко стање злочинца. Оно се односи како на његову органску и анатомску конституцију, тако и на његове психолошке особине.²⁷

Највећа заслуга Ломброза и његових ученика је у томе што је први пут скренута пажња јавности на неопходност изучавања појединца, конкретног извршиоца кривичног дела. Уместо ранијег схватања о једнакости свих људи и суђења само кривичном делу, Ломброзова теорија је допринела да се постепено дође до данас неспорног кривично-правног начела, да се кривична санкција изриче конкретном учиниоцу кривичног дела, а не да се казна изриче кривичном делу као објективној чињеници, без обзира на субјективна својства појединца, који га је учинио. Истине ради за једно овакво начело залагао се пре Ломброза и Чезаре Бекарија.²⁸

Многи научници тог времена нису могли да прихвате једну овакву теорију²⁹. Основно питање које се поставило Ломброзу било је да постоје људи који поседују стигмате дегенерације, а нису злочинци. Ломброзо у одговору на ово суштинско питање које руши основу његове теорије, помоћ тражи у социолошким факторима, пре свих у окружењу и материјалном статусу. На тај начин он је био приморан да

призна да постоје и други узроци који утичу на злочин. Такође, Ломброзу се замера да није имао контролну групу, да је узорак био тако постављен да унапред потврди већ постављене хипотезе итд. Ипак први који је успео да на основу научних чињеница, побије теорију о еволуционом атавизму био је Британски криминолог Чарлс Горинг (Charles V. Goring).³⁰

Горинг је извршио упоредно антропометријско проучавање око 3000 затвореника у Енглеској и приближно исти број студената универзитета у Кембриџу. Резултате добијене овим истраживањем објавио је у студији, *О Енглеском Затворенику*³¹, где је истакао да не постоје никакве телесне карактеристике, које разликују криминалце од осталих људи. Једине разлике које је успео да пронађе тичу се раста, тежине и величине лобање. Затвореници су нижи, лакши и имају мање лобање од часних грађана. Сматрао је да овакве разлике нису довољне да би се из њих изводили било какви општи закључци. У каснијим истраживањима пронашао је да се осуђеници мање разликују од друге одабране групе часних грађана, него што се разликују студенти Оксфордског и Кембриџског универзитета међу собом. На основу тако спроведених истраживања Горинг у потпуности одбацује Ломброву теорију.

Један амерички професор антропологије сматрао је да је Горинг: “...намерно, унапред створио негативно мишљење о Ломброзу и његовој теорији”.³² Инспириран еволуционим атавизмом и подстакнут све жешћим критикама творца ове теорије Чезара Ломброза, овај антрополог развио је своју теорију о *Органској инфериорности криминалаца*.

1.3 Органска инфериорност криминалаца

Тезу да су злочинци биолошки слабија бића, поставио је амерички професор Антропологије Ернест А. Хутон (Earnest A. Hooton – 1887-1954). Он је извршио опсежна истраживања телесних црта преко 10 000 затвореника у САД-у. Међу њима је било и око 800 душевно болесних криминалаца и око 200 осуђених злочинаца са неком телесном маном (инвалиди, слепи итд).³³ За разлику од Ломброза он је имао и контролну групу од око 1300 душевно оболелих грађана и око 2000 осталих “нормалних људи”, а до својих закључака дошао је на основу упоређивања ове две групе.

У делу “Амерички криминалац” он је 1939. године објавио своје налазе и изнео општи закључак да су злочинци биолошки слабији у односу на остале грађане. Криминалци по њему имају јединствене црте телесне конституције, које стичу наслеђивањем и на основу којих их је могуће разликовати од поштених грађана.³⁴ Слично Ломброзу и Хутон доводи у везу тип телесне конституције са одређеном врстом злочина, па тако истиче да ће: високи и мршави људи највероватније учинити убиство или разбојништво, док ће омалени витки типови углавном вршити агресивна дела као на пример физичке нападе, туче итд. Провале и крађе су дела која најпре чине мали и витки људи. Сексуални преступници су углавном јаке конституције, али ниске висине.³⁵

Хутон као релевантне, истиче следеће морфолошке карактеристике злочинца, које се разликују од карактеристика осталих људи:

- Криминалци се чешће тетовирају;
- Ниска и повијена чела чешћа су код злочинаца;
- Деликвенти ретко имају упадљиво истурену доњу вилицу;
- Преступници су ређе маљави по телу и бради, али имају гушћу косу од осталих грађана;
- Чешће од осталих људи, криминалци имају дуге и танке вратове;
- Танке усне и стиснуте вилице су карактеристика злочинаца итд.³⁶

Једини изузетак од свих врста злочинаца које Хутон описује су фалсификатори. Он тврди да се они не разликују по телесним цртама од осталих грађана.³⁷

Суштина Хутоновог схватања је у следећем. Криминалци се по телесној конституцији разликују од осталих грађана. Они су органски инфериорнији и припадају нижој биолошкој врсти људи. Припадност врсти криминалаца стиче се наслеђивањем. Узрок злочина по Хутону је дакле биолошка инфериорност криминалаца.

Кад бисмо покушали да одговоримо на питање: “Зашто су криминалци биолошки инфериорнији?”, а да тај одговор буде у складу са Хутоновом теоријом, он би морао да гласи: Зато што су криминалци. Наиме, Хутон прво користи злочин да би објасни биолошки слабост, па онда том инфериорношћу објашњава злочин. Криминалац је органски инфериоран и такву слабост стекао је наслеђем, а зато што је инфериоран он чини кривична дела, па је због тога он злочинац. Оваква једна теоретска конструкција какву је заступао Хутон је потпуно нелогична и контрадикторна самој себи. То је сасвим довољан разлог због чега је она неприхватљива. Хутону се приговара да није доказао наследност органске инфериорности, и да се његовом теоријом не може објаснити како човек исте телесне конституције у једном тренутку изврши убиство, а затим крађу.³⁸

Отприлике у исто време са Хутоновом теоријом, амерички психијатар Вилијам Шелдон (William Sheldon) обавио је своја истраживања, која су указала на постојање три типа телесне конституције људи, од којих је сваки тип специфичан по свом темпераменту, а темперамент, знамо, утиче на понашање.

1.4 Телесна конституција и темперамент

Вилијам Шелдон (William Sheldon - 1898-1977) бавио се проучавањем утицаја различитих типова телесне конституције на људски темперамент. Изучавао је фотографије својих студената и на основу тога закључио да се људи могу класификовати према својој конституцији.³⁹

Он истиче три основна елемента људског ембриона који су од значаја за телесну конституцију : ендоморф, мезоморф и ектоморф, који потичу од три саставна дела људског ембриона: ендодерма, мезодерма и ектодерма. Ендодерм утиче на развитак абдомена (стомака) и система органа за варење (једњак,

желудац, црева и др.). Мезодерм се претвара у мишиће и мишићни систем, а ектодерм у мозак и нервни систем.⁴⁰

Шелдон је веровао да је могуће издвојити три основна типа телесне конституције, које назива ендоморфни, мезоморфни и екоморфни тип. Називе су добили по споменутиим елементима ембриона. Тако нпр код ендоморфног типа телесне конституције на развитака човека највише је утицао ендодерм.. Сваког човека могуће је описати на основу ова три типа конституције. Они варирају од појединца до појединца и сваки од њих је у мањој или већој мери заступљен код сваког од нас. По Шелдону заступљеност се може бројчано изразити од 1 до 7 где би 1 означавало минималну “заступљеност” неког од типова телесне конституције, а 7 максималну. Нпр. екстремни мезоморфни тип означаван је бројчано са 1-7-1, где је: 1 = минимални ендоморф, 7 = максимални мезоморф, 1 = минимални екоморф.⁴¹

Већина људи ипак поседује сва три типа па су нпр 4-7-2 итд, али екстремни случајеви постоје. Телесне карактеристике екстремном ендоморфног типа по Шелдону су: 1. гојазност у пределу абдомена, 2. низак раст 3. несразмера доњих екстремитета са горњим делом тела. Мезоморфни тип телесне грађе карактеристичан је по: 1. Развијеној мишићној маси и мускулатури, 2. атлетском изгледу. Екоморфни тип препознатљив је по: 1. изразитој висини, 2. мршавости, 3. слабој мускулатури, 4. издуженим екстремитетима.⁴²

По Шелдону сваком типу телесне конституције одговара одређени тип темперамента. Темперамент утиче на понашање људи, па самим тим и на криминално понашање. Због тога је његов рад интересантан за криминологију. Као што разликује три основна типа физичког изгледа људи, он прави разлику и између њиховог темперамента. Постоје три основна типа темперамента, које Шелдон назива: ектотони или церебротични, ендотони или висцерални и мезотони или соматототични темперамент. Сваки од њих одговара једном од три основна типа људске грађе.

Ендоморфну грађу карактерише ендотони темперамент. Такви људи су дружељубиви, духовити, искрени, отворени, склони прождрљивости, трпељиви према другима. Екоморфна конституција у вези је са церебротичним темпераментом. Карактеристике овог темперамента су: затворени карактер, јака самоконтрола, способност уздржавања, страх од људи, склоност самоћи. Мезоморфни тип прати соматототични темперамент. Овакви појединци су стално физички активни, агресивни, неосетљиви за осећања и потребе других, храбри, воле да ризикују и владају.⁴³

Агресивност као одлика темперамента мезоморфног типа, може утицати на његово криминално понашање. Многа облици криминалног понашања последица су управо агресивног карактера њихових учинилаца, као нпр само разни облици вандализма, туче, породична насиља и др. Шелдон никада није изнео једну овакву тврдњу. Овакав закључак могуће је извући из његове поделе људи по телесној грађи и темпераменту.

Шелдонов рад је био изложен озбиљним критикама пре свега из методолошких, али и из суштинских разлога, као нпр. да је у животу немогуће прецизно одвојити ова три типа телесне грађе. На критике Шелдон је одговарао да је он само желео да укаже на значај ових фактора, чији је утицај до тада био

игнорисан.⁴⁴ Оваква теорија имала је и своје следбенике. Најпознатији су били Шелдон и Елеонора Глук (Sheldon Gluek, Eleanor Gluek). У својим радовима покушали су да израде један математички модел на основу кога је могуће предвидети криминално понашање код одређеног појединца, а нарочито малолетника и деце. То су тзв таблице предвиђања.⁴⁵ Они су на основу упоређивања две групе малолетних деликвената и неделиквената закључили да је деликвентно понашање најизраженије код мезоморфног типа.

1.5 Могу ли телесне карактеристике бити један од фактора злочина?

Као што смо видели теорије које су за основни фактор криминала сматрале телесне карактеристике злочинаца жестоко су критиковане и успешно научно оспорене. Неко од њих заиста је немогуће научно потврдити. Френолошко схватање злочина, еволуциони атавизам у свом првобитном облику, теорија о органској инфериорности криминалаца, заиста не могу, у светлу савременог друштва, бити сматране озбиљним. Овим теоријама заједничко је и то да су се оне односиле само на урођене телесне аномалије човека, а ниједна од њих није поставила питање о утицају стечених телесних мана на људско понашање. Ми смо мишљења да управо стечене телесне мане могу бити један од фактора криминала. Покушаћемо да објаснимо зашто.

Утицај телесних аномалија на психички живот човека је неспоран, међутим тај утицај је различит у зависности да ли су телесни недостаци стечени током живота или су урођењни. Психолошке особине људи са урођеним недостацима не сматрају се знатно другачијим од особина човека рођеног без таквих мана.

Британски дефектолог Робсон за ово износи следеће објашњење: Човек који је рођен са телесном аномалијом (нпр. глук, нем, слеп и др.) од најранијег детињства односно од рођења психолошки стасава са својом маном. Он никада није ни имао други свет од света слепила, немости глувоће, непокретности итд. Родитељи од најранијег детињства у већини случајева таквом детету пружају исту па чак и већу пажњу него здраво рођеном детету. Прво родитељи, а затим и средина у којој се креће (која је углавном посебна средина сличних људи у којој не постоји могућност стигматизације) комуницира са њим онако како је то могуће и на начин који он разуме приближавајући му све оно што му је оштећеним чулима недоступно преко других чула. Ако је у питању телесна мана као што су нпр. недостатак руке или ноге, парализа, грба и др., човек са таквом маном се од најранијег детињства сазивљава са својом штаком, вештачком ногом или руком, инвалидским колицима, не знајући шта је трчање или ходање па стога и не осећајући завист према онима који то могу. Ако се узме у обзир да се психичке особине човека формирају у детињству док је човек још несвестан свога ја, може се рећи да је формирање психичких особина здравог (телесно нормалног) детета и детета са маном истог тока.⁴⁶

Према томе у модерном друштву, а нарочито у високо развијеним државама где се посвећује доста пажње у смислу организације социјалног живота људи са

телесним недостатком не може се тврдити да њихове (урођене) телене мане могу имати утицаја на злочин.

Што се тиче стечених мана ситуација је мало другачија. У овом случају људи су пре стицања аномалије били здрави (телесно нормални). Они су имали нормалан живот пре задобијања телесне повреде или стицања телесне мане, а сада су у ситуацији да искусе нешто сасвим ново, за њих не природно. Робсон тврди да је у овом случају утицај средине од изузетног значаја на даљи нормалан ток таквог човека. За разлику од људи са урођеном телесном маном, њихово прилагођавање животу је теже. Они се тешко подвргавају установама и програмима за помоћ телесно дефектним лицима и често се затварају у себе и свој свет како би избегли стигматизацију од стране друштва. Такво стање доводи до депресије таквих људи, која је у већини случајева један од основних фактора самоубиства. Са друге стране код оних људи, који су пре стицања телесне мане имали веома развијен социјални живот, постојање стигматизације и одбацивања из окружења чији су некада били равноправни чланови може изазвати огорченост и гнев према таквом окружењу што може резултирати вршењем неког кривичног дела у циљу освете друштву за нанету патњу и бол.⁴⁷

Као што видимо могућност да телесна мана (шире: телесна карактеристика) буде један од фактора извршеног кривичног дела постоји. Она сама по себи никада није довољна да проузрокује злочин и може бити релевантна само уз утицај и других могућих фактора (психолошког и социјалног). Чини нам се да је немогуће доказати да постоји само један фактор, који би пресудно утицао на антисоцијално (па и криминално) понашање.

Сваки злочин је по нашем мишљењу проузрокован дељавањем више фактора. Један од њих је свакако биолошке природе (па и његов вид телесне карактеристике) и не би га требало унапред одбацивати (као што је чињено у време доминације социјалних фактора у криминологији) већ признати могућност да и он буде један од могућих чиноца злочина.

2. Утицај наслеђа на злочин

Идеја да је склоност за вршење злочина наследна доста је стара. Још се у Старом завету говорило о наследности грехова предака, за које ће одговорати њихови потомци. Грех односно кршење божијих заповести, поред свог религијског обележја, по коме ће грешник бити подвргнут Божијем суду после своје смрти, имао је и обележја, оног што ми данас називамо кривичним делом, односно злочином. Грешници (злочинци) били су подвргнути и суду заједнице (државе) и често су веома окрутно кажњавани. Такве људе и њихове породице, па чак и даље потомке друштво је одбацивало и презирало, што је подразумевало њихову потпуну изолацију и вероватну смрт.⁴⁸ У то доба људске историје доминантно је било схватање по коме за грехове очева одговарају њихова деца у трећем или четвртном колону. То је тзв теолошки поглед на злочин.⁴⁹

Схватање да се злочин наслеђује заступали су Ломброзо и Хутон о чему је било речи у првој глави овог рада. Поред ове двојице, мишљења да се склоност ка злочину наслеђује били су и: Горинг (Goring), Ленц (Lentz), Глукови, Кристијансен (Christiansen) и многи други криминолози и социолози.

Горинг је истраживао односе физичких и психичких особина криминалаца и њихових породица, у ствари у питању су били само мушки затвореници и њихова такође мушка родбина. Он је дошао до закључка да је криминалитет наследан, пошто је пронашао корелацију од 60% за хапшења оца и сина, а 40% за лишења слободе рођене браће. Другим речима 60% затвореника имало је очеве који су такође били по разним затворима, а 40% мушке затворске популације имало је рођену браћу у затвору.⁵⁰ Оно што га је навело да још више верује у своју тврдњу да је криминалитет наследан било је постојање оваквих односа и у оним случајевима када су синови још на рођењу одвајани од својих очева и били васпитавани у другој породици, која нема везе са криминалом.⁵¹

Аустријски криминолог Ленц тврди да је склоност за асоцијално понашање урођена и она се наслеђује као диспозиција, која се развија кроз више генерација. Код једног потомка она долази до изражаја као сазрела и због тога се он понаша деликвентно.⁵²

Глукови су током свог истраживања малолетничке деликвенције пронашли да веома често малолетни деликвенти потичу из породица у којима има преступника. За разлику од осталих истраживача они нису негирани утицај окружења у таквим ситуацијама, али ипак тврде да је криминалитет оца најбољи показатељ да ће и деца кренути тим путем.⁵³

Од момента од када је откривен људски ген и од када је настала хумана генетика као наука, па до данас појавило се много теорија, које злочин приписују наследности и тзв. “злим генима” који се преносе се предака на потомке. О неким од њих биће укратко речи у делу “Утицај генетских фактора на злочин”.

Крајем 19. и почетком 20. века два аутора извршила су опсежна истраживања породичних родослова две псеудонимом назване фамилије и на основу тога закључили да је наследност основни фактор злочиначког понашања. Ова глава бавиће се њима.

2.1 Истраживање породице Џук (Juke)

Ово истраживање спровео је амерички “социјални истраживач” Ричард Луис Дагдејл (Richard Luis Dugdale). Док је вршио инспекцију окружних затвора у америчкој држави Њу Јорк 1874. године, приметио је да се у њима налази чак шест чланова истог презимена, за које се испоставило да су рођаци. Такво откриће подстакло је овог аутора да истражи комплетну историју ове породице коју је назвао породица Џук. Он је успео да пронађе и истражи претке Џукових у назад преко две стотине година. 1875. године објавио је резултате свог проучавања у књизи: *Џукови, проучавање о криминалу, сиромаштву, болести и наслеђу*.⁵⁴ Ово дело је била права сензација у оно доба и послужило је као потпора, којом је еугенетички покрет, доказивао своје тврдње о наследној дегенерацији, о чему ће бити речи касније.

Дагдејл је истражио на стотине потомака из ове породице и све их је повезао са њиховим прецима још из колонијалног периода.⁵⁵ Укупно их је било 878, међу којима 169 женских потомака, које Дагдејл није сматрао правим припадницима породице Џук пошто је у његово време владало становиште да жена од момента удаје губи везе са својом породицом и постаје члан мужевљеве фамилије. Од преосталих 709 чланова Дагдејл је пронашао да су: 180 њих били смештени у центрима за социјалну помоћ, 140 су били криминалци или преступници, међу њима 60 лопова, 7 убица, 50 проститутки, а 40 жена ове породице биле су преносиоци заразних полних обољења пре свих сифилиса, као најопасније полне болести 19. века.⁵⁶

Дагдејл изводи закључак да је криминалитет наследан и напомиње да су Џукови само једна од пуно породица сличног типа. Он је израчунао да је ова породица коштала државу више милиона долара годишње, ради њиховог лечења, смештаја у разне социјалне и васпитне установе.⁵⁷ И поред оваквог податка Дагдејл је био противник насилне стерилизације преступника, која је вршена у његово време, а нажалост његови налази били су искоришћени управо ради промовисања и оправдања ове нељудске праксе у “напредним” државама позног 19. века.⁵⁸

2.2 Истраживање породице Каликак (Kallikak)

Испитивање родослова Дебре Каликак⁵⁹, ученице школе за малоумне дечаке и девојчице у Њу Џерсију (држава Њу Јорк – САД), спровео је њен директор и васпитач Хенри Годард (Henry Goddard) уз помоћ тима запослених у овој школи. Резултате истраживања објавио је у књизи: *Породица Каликак, истраживање о наслеђивању малоумности*, 1913. године.

Он је успео да истражи шест генерација Дебрине предака, и том приликом наишао је на делинквенцију и малоумност код малтене свих чланова, без обзира

на њихово окружење и економски положај. Током истраге један од његових сарадника случајно је наишао на породицу која осим истог презимена, била је потпуно различита од осталих примера. Чланови те фамилије нису били малоумни нити делинквенти, била је то једна сасвим обична и нормалан америчка породица.⁶⁰ У почетку је мислио да ова породица нема никакве везе са Дебрином, али касније када је у свом раду наилазио на пуно оваквих примера, посумњао је у могућност далеке крвне везе између ове две лозе. То се испоставило као тачно. Заједничког претка је успео да пронађе у једном војнику из доба Америчке револуције, кога је назвао Мартин Каликак сениор. Малоумност није успео да пронађе код њега нити код његове супруге, али је зато дошао до података који су потврдили да је Мартин имао ванбрачног сина из везе са једном малоумном конобарицом, за коју се испоставило да је Дебрина пра-пра бака.⁶¹

Тако је он открио да постоје две лозе једне породице. Грана из Мартиновог брака и грана из његове ванбрачне везе. Код десцендата из Мартинове брачне везе није пронашао малоумност нити било који други облик дегенерације, осим двојице алкохоличара и једне проститутке. Подаци о деликвентности и малоумности лозе из ванбрачне везе са малоумном девојком били су потпуно супротни. Од укупно 480 потомака свега четрдесет шесторо су били нормални, а чак стотину четрдесет троје малоумни. За остале чланове подаци су били непоуздани. Од малоумних чланова њих тридесет и троје су били сексуално неморални (углавном проститутке), двадесет и четворо су били хронични алкохоличари, троје епилептичари, а троје криминалци. Тридесет и шесторо су били деца рођена ван брака.

Подаци до којих је дошао навели су га да изнесе тврдњу да је малоумност наследна. Он је веровао у тачност Дагдејлових резултата истраживања породице Џук, али истиче да је тек проучавање породице Каликак, захваљујући срећној околности постојања две лозе од истог претка, доказало наследност малоумности. Он такође у прилог своје тврдње истиче и податке о сличности окружења и економских услова ове две лозе, тако да је њихов утицај небитан. Битан је само фактор наслеђа. Оно је основни узрок малоумности.

По Годарду криминалци се не рађају као такви, они се стварају, а најбољи материјал за стварање злочинаца је малоумност. Слабоумни људи (морони) нису у стању да разликују добро од зла. Они у школи ништа не науче, јер нису у стању да прате наставу. Многи малоумници, који немају никога ко би се о њима бринуо, одмах постају терет за друштво. Међу њима постоје два типа: они који ће рађе умрети од глади, ако им неко не помогне (флегматици) и они агресивни и нервозни који узимају ствари у своје руке и често чине и непоштена дела како би себи обезбедили егзистенцију. Ти други су склони криминалу. Врста криминала којом ће се они бавити зависи од окружења. Наиме, ако дођу у контакт са окрутним али интелигентним људима постаће њихови лакеји и највероватније ће бити брзо ухваћени, с обзиром на њихов низак степен интелигенције. За малоумне девојке каже да ће оне чешће постајати проститутке неко злочинци.⁶²

Видимо дакле да је за Годарда основни узрок злочина малоумност. Пошто је слабоумност наследна, онда произилази и да су диспозиције за криминално понашање такође наследне. За разлику од Дагдејла који је био противник насилне стерилизације, Годард је био мишљења да је она неопходна како би се спречила

даља репродукција криминалаца. Овакав став наишао је на огромну подршку од стране еугенетичког покрета, што је само у САД-у довело до насилне стерилизације преко 60 000 ментално дефектних људи.

2.3 Критика и последице истраживања породичних родослова

Резултати ова два истраживања заиста делују импозантно. Дагдејловом истраживању може се ставити приговор методолошке природе и изразити сумња у веродостојност његових података. Ова друга замерка важи и за Годардово истраживање. Методима, које Годард тврди да је примењивао током свог истраживања не може се ставити ни једна замерка. Приговор на његову теорију није методолошки, он је суштински, а то је занемаривање фактора средине, непосредног окружења породице Каликак. Иако Годард тврди да је окружење било индентично за обе гране Каликакових, и сам признаје да је једина разлика у окружењу била она коју су саме те породице својим деловањем створиле. То је кључно за одбацивање оваквог схватања.

Позивамо се овде на Фрома (Erich Fromm) који је у свом делу:” *Ауторитет и породица*”, лепо објаснио колико утицаја може имати васпитање и породично окружење на развој личности детета. Утицај који родитељи врше на своју децу у детињству оставља неизбрисиви траг у животу детета, а касније човека. Фром тврди, а ми се са тиме слажемо да Над-Ја (Super-Ego)⁶³ настаје у раним годинама живота детета захваљујући ауторитету и страху од оца, а и истовремено и жеље да га отац воли. Утицај породице у детињству је од великог значаја на касније успостављање способности човека да верује у ауторитете и да им се подређује.⁶⁴ Закон такође представља ауторитет и до његовог кршења може доћи и због тога што у детињству Над-Ја није правилно усмераван.

Имати малоумног оца и мајку, иако не желимо да порекнемо да је могућа наследност ниског степена интелигенције, значи не научити ништа од таквих родитеља, па још ако је један од њих криминалац велика је вероватноћа да ће и дете које је расло у таквом окружењу и само постати делинквент. За дете је такво понашање нормално, оно га свакодневно упија од својих родитеља и временом почиње да се понаша исто као и они. По Фројду настанак Над-Ја који, поновићемо, има кључан утицај за стварање савести и поштовања ауторитета, тесно је повезан са оцем. Дете се на почетку свог живота поистовећује са својим родитељима тврди Фројд, а ми додајемо да то поистовећивање може ићи и у смеру опонашања родитеља у делинквенцији.⁶⁵

Узрок преступништва чланова “зле” гране породице Каликак није само, како Годард тврди биолошке природе, већ и видели смо психолошке, али и социолошке, јер како по Диркему, Бен лепо примећује:” Син неког великог филолога не наслеђује ни једну једину реч...”⁶⁶, па тако ни син криминалца не мора и сам бити злочинац.

Годард је и сам касније напустио своју тврдњу да су ниско интелигентни људи углавном способни само за делинквенцију, на шта је утицао Први светски рат и потреба за регрутацијом малоумних људи.⁶⁷ Можемо приметити постојање

двоструких критеријума код овог аутора. Када су малоумници представљали терет за друштво Годард предлаже њихову стерилизацију, а када они постају потребни том друштву, како би га у рату одбранили од непријатеља, он се слаже са њиховом мобилизацијом и признаје им статус корисних чланова друштва.

Ова два истраживања и закључци на основу њих припадају тзв. еугенетичким (еугеничким) теоријама. Еугенетика је у ствари масован покрет, глобалних размера, који се појавио крајем 19. и почетком 20. века у развијеним државама света. У преводу еугенетика значи “добро рођен”. Њена основна идеја је да се психичке и телесне особине наслеђују и да је потребно пронаћи начине како би се рађали бољи људи, боља раса. У том циљу неопходно је елиминисати оне који не задовољавају стандарде доброг и корисног члана друштва. Ова идеја није остала забележена само у теорији, већ на жалост и у пракси. Најмање 14 развијених држава почетком 20. века прихватило је еугенетику као начин сузбијања нежељених антисоцијалних понашања. То је довело до насилне стерилизације малоумних, лудих, болесних, слепих, глувих, телесно дефектних, бескућника, сирочића, криминалаца, скитница и др. у циљу стварања бољег друштва.

У САД-у извршена је насилна стерилизација преко 60 000 људи из ове групе. То је омогућио прецедент врховног суда САД-а у случају Бак против Бела (Bak vs. Bell) 1927. године.⁶⁸ У одбрану овакве одлуке судија врховног суда САД-а Оливер Вендел Холмс (Oliver Wendell Holmes) пише: “Боље је за цео свет да уместо да чекамо да потомци дегенерисаних заиста постану криминалци... друштво спречи такве људе да даље репродукују своју врсту.”⁶⁹ Оваква пракса се у САД-у задржала све до почетка Другог светског рата, а у Калифорнији је била законита све до 1970. г., иако се није спроводила од 1942. г.⁷⁰

У Европи последице су биле горе и нажалост разорне по читав свет. Од доласка нациста на власт у Немачкој еугенетика је постала државна идеологија. За разлику од осталих држава где је спровођена насилна стерилизација, нацисту су дефектне људе убијали, јер се они нису уклапали у створен прототип Аријевца – натчовека, најјаче расе која треба да буде владајућа. Последице овакве праксе током Другог светског рата опште су познате.

У новије време откривен је људски ген. Доказано је да сваки човек поседује специфичан генетски запис, који одређује његове телесне и духовне особине. Доказано је такође да су оне наслеђене од више предака, пре свих оца и мајке, али и даљих асцендата и заједно чине људски генетски код, из кога је могуће направити идентичну реплику сваког човека.⁷¹ Шта све ово значи, и да ли је могуће, с обзиром на најновија истраживања из хумане генетике доказати да су криманлне предиспозиције ипак једним делом наследне, биће речи на наредним страницама.

3. Злочин и генетски фактори

У претходној глави смо видели да је идеја да се криминалне диспозиције наслеђују доста стара. Први покушаји да се докаже таква тврдња вршени су проучавањем породичних историја криминалаца. Ова истраживања су су првој половини 20. века успешно оспорена и многи угледни криминолози тог времена тврдили су да су схватања која, сматрају да се склоност ка злочину наслеђује напуштена.⁷²

Открићем људског гена, који представљају сегменте молекула дезоксирибонуклеинске киселине (ДНК) и доказом да они контролишу синтезу протеина и да су наследни, појавиле су се многа објашњења криминалног понашања, утицајем генетског наслеђа и поремећаја у синтези беланчевина.⁷³ Данас је доказано да су сва својства човека условљена деловањем наследних фактора и спољашње средине (биолошког и социјалног). Појавом хумане генетике успешно је оспорена заблуда о наследности телесних својстава као нпр. плавих очију, црне косе итд. Не наслеђују се ни плаве очи нити црна коса, већ се наслеђују гени, у којима је угравиран тзв генетски код, који је основа сваког човека. У њему су записана сва наша телесна и духовна својства, али важно је напоменути да су ова друга подложна утицају средине. Због тога одмах на почетку истичемо важност оба фактора уз напомену да ни једна теорија, о којима ће овде бити речи није придавала ни најмањи значај окружењу, односно социјалном фактору.

3.1 Хромозомска поремећеност

Хромозоми су телашца која се налазе у биљним и животињским ћелијама. Састављени су од скупа протеина и киселина међу којима је најважнија ДНК, чији су делови, како смо рекли, гени. Свака људска ћелија поседује укупно 46 хромозома, осим полних ћелија, које имају 23. Једна од битних функција хромозома је деоба ћелије, због тога хромозоми увек чине пар. Жене поседују два идентична типа хромозома, који се означавају са X, тако да се женски пар хромозома означава са XX. Код мушкараца хромозомски пар састоји се од два различита хромозома X и Y (XY).⁷⁴

Шездесетих година 20. века вршена су прва истраживања на људским хромозомима. Тада је откривено да постоје мушкарци, који поседују још један додатни Y хромозом (XYY комбинација). На основу овог открића обављено је истраживање око 200 мушкараца, који су се налазили на лечењу у једној болници у Шкотској. Међу њима су били и седморица, који су имали сувишни Y хромозом. Ово истраживање подстакло је сумњу у могућу појачану агресивност таквих мушкараца, па самим тим и већу вероватноћу њиховог злочиначког понашања. То је ипак остала само тврдња, пошто су каснија истраживања⁷⁵ оваквих мушкараца

пронашла само тенденцију ка прекомерном расту таквих људи и њихов нижи степен интелигенције.⁷⁶

Једно друго истраживање спроведено у Данској утврдило је да су мушкарци са хромозомском аномалијом, извршили више кривичних дела од других мушкараца, који су припадали контролној групи, али та кривична дела нису била последица појачане агресије, јер нису спадала у тзв. насилнички криминалитет.⁷⁷ Да је овакво схватање остало само у домену теорије показала је и судска пракса у САД-у, где су судови више пута одбили да, као релевантну, признају хромозомску ненормалност оптуженог.⁷⁸ То је данас постао прецедент у САД-у, тако да се хромозомска аномалија оптужених не може користити, као фактор његове неодговорности за почињено кривично дело.

3.2 Истраживања близанаца и усвојеника

Покушај да се докаже генетска предодређеност за вршење злочина, чињен је тзв. студијама о близанцима. Идеја од које се пошло била је следећа: Понашања једнојајчаних близанаца би требало да су индентична, с обзиром да је њихов генетски запис исти, а код двојајчаних близанаца понашања би требало да се поклапају у око 50% случајева, пошто им генетски код није у потпуности индентичан. Један такав покушај спровео је дански криминолог Кристијансен који је пронашао преклапања понашања у 35% случајева код једнојајчаних односно 12% случајева код двојајчаних близанаца.⁷⁹ Једно друго истраживање близанаца, које спровео Раштон (Rushton), пронашло је значајан утицај генетског фактора на криминално понашање близанаца. Он је изучавајући званичне статистике кривичних дела закључио да је права реткост пронаћи само једног близанца који је починио злочин, а да притом овај други није извршио, ни једно кривично дело.⁸⁰

Студије близанаца доста су критиковане, а нарочито са методолошке стране. Изношени су следећи аргументи: да су експерименталне групе унапред формиране да би потврдиле постављене хипотезе, да се занемарује фактор окружења, који је код једнојајчаних близанаца скоро исти, с обзиром да они имају тенденцију да деле исто окружење јер су физички скоро индентични и др.⁸¹

Једна друга проучавања, узимајући у обзир фактор окружења, сконцентрисала су своју пажњу на усвојенике. Њихова логика је следећа: Ако постоји генетска предодређеност за вршење кривичних дела, онда би деца из криминалних породица, која су на рођењу усвојена и васпитавана у другим часним и поштеним породицама, требало да се понашају деликвентно. Најпознатије такво истраживање обавио је Медник (Mednick) у Данској, на око 72000 усвојеника. Он тврди да је генетски утицај битан у таквим ситуацијама и да га не смемо занемарити, већ га посматрати заједно са социјалним фактором.⁸² Слична проучавања спровео је и Габријели. Он тврди да је вреорватноћа за деликвенцију сина велика у случајевима када је биолошки отац осуђен за неко кривично дело па чак и онда када је син усвојен по рођењу у другу породицу која нема везе са криминалом. Габријели (Gabrielli) чак тврди да ће се склоност ка криминалу у случају адопције сина утростручити.⁸³

4. Раса и криминалитет

Проблемом утицаја расе на криминалитет бавили су се многи криминолози као нпр. Ломброзо, Нићефоро (Nisieforo), Морсели (Morselli) и др. Свима је заједничко то што су сматрали да су склоности ка криминалном понашању урођене, и оне се наслеђују унутар припадника једне расе.⁸⁴ Објашњење високе стопе криминалитета припадника једне расе, проналазили су у њиховим биолошким својствима. О некима од њих већ је било речи.

Гарофало говори о специфичности и различитости раса. Он тврди да свака раса има себи својствен, тачно одређен број моралних инстинкта, па су они самим тим и саставни део појединца, припадника те расе. Закључак који изводи је: морални инстинкти нису последица индивидуалног расуђивања појединаца, већ припадништва тих појединаца одређеној раси. Морални осећај расе или једног народа створен је еволуцијом и пренесен је са једне генерације на другу било психолошким наслеђем, било утицајем окружења. Према томе, ако је морални осећај једне расе низак, већа је вероватноћа да ће њени припадници чинити злочине, у супротном случају вероватноћа је мала. Ипак постоје појединци, који припадају раси са високим моралним осећајем који су злочинци. Такве случајеве треба приписати атавизму, тврди Гарофало.⁸⁵

Када говори о антрополошком фактору Фери истиче да он у себи укључује карактер расе, који се не може игнорисати када се посматра криминалитет народа или појединца. У прилог овоме Фери наводи повећан степен убистава због “вреле крви” на југу Италије и тврди да су свирепа убиства извршена у овим деловима Италије управо последица специфичног темперамента етничке групе која онде живи.⁸⁶

Средином 20. века појавила су се схватања, која у потпуности одбацују биолошке факторе приликом објашњења расног криминалитета. Код ових аутора примарни су социолошки узроци. Ханс Вон Хентинг (Hans Von Henting) у свом делу “Злочин узроци и услови” објашњава увећан степен криминалитета Афро-Американаца економским и друштвеним факторима. Он истиче њихово сиромаштво, живот у гету, дискриминацију белца према њима, утицај вековног ропства и др.⁸⁷ Виљем Бонгер (Willem Bonger) повећан криминалитет у званичним статистикама црнаца у САД-у и Јевреја у Европи објашњава економским условима у којим живе.⁸⁸

Крајем 20. и почетком 21. века, поново се појављују теорије које увећаност криминалитета одређених раса и етничких група објашњавају искључиво биолошким факторима. Основна поставка им је иста као код, већ споменутих, теорија из 19. века, а то је урођеност и наследност криминалних предиспозиција код припадника одређених раса. Томе се додају и неки други фактори који су се, као значајни за понашање, појавили развојем медицине и хумане генетике. Канадски криминолог и социолог Филип Раштон сачинио је упоредну анализу степена криминалитета три основне људске расе: беле (европске), црне (афричке) и жуте (азијатске). Највећу склоност ка криминалитету показује афричка раса, бела

раса је у средини, а азијатска је најмање склона криминалу. Он такву тврдњу објашњава биолошким факторима. Ниво тестостерона, који утиче на агресију је највећи код црнаца, а најмањи код азијата. Код жена црнкиња менструални циклус је најкраћи, што такође утиче на агресивно понашање. Просечна интелигенција афричке расе је знатно испод просечне интелигенције европске, а ова је испод просечне интелигенције азијатске. Расне разлике постоје и код упоређивања величине мозга. Мозак азијата је највећи и најтежи, следи мозак белаца, а најмањи и најлакши мозак имају црнци. Ипак он у потпуности не занемарује утицај окружења и тврди да су 50% расних разлика последица овог фактора, а 50% расних разлика (па и у степену криминалитета - А.Ђ.) су урођене и наследне.⁸⁹

Оно што бисмо истакли као основни приговор Раштоновој теорији је чињеница да је он приликом утврђивања степена криминалитета раса користио искључиво званичне статистике о осуђеним учиниоцима кривичних дела и непоуздане полицијске статистике о извршеним хапшењима, за које знамо да нису поуздан показатељ о извршеном злочину ухапшених. Код ових првих статистичких података, Раштон није водио рачуна о могућем утицају расизма на доношење судске одлуке, као и о тамној бројци криминалитета, која је код расног криминала још израженија, с обзиром на споменуто могућност утицаја расне дискриминације и предрасуда приликом пријављивања учињених кривичних дела од стране полиције и грађана.

Утицајем етничког порекла на темперамент бавио се наш најпознатији географ и антрополог Јован Цвијић. Темперамент је основни фактор понашања људи, па је због тога битан и за изучавање злочиначког понашања. У делу "Балканско полуострво", Цвијић говори о специфичностима темперамента Јужних Словена које дели на типове и варијетете. За наше разматрање најинтересантнији је тзв. Динарски тип, који насељава подручје захваћено венцем Динарских планина, коме Цвијић додаје и префикс виолентни и за кога тврди да му је основна особина повећана агресивност и жеља за осветом по сваку цену, ако буде повређен он или нека њему блиска особа. За Централни тип, који насељава подручја средишњег дела Балканског полуострва, каже да су им главне особине рад и стицање иметка. Они су чак спремни да учине пословну подвалу, како би остварили добит, тврди Цвијић.⁹⁰

5. Био-хемијски утицај

Приликом проучавања биохемијске структуре људи са поремећајима у понашању, која су у вези са криминалним понашањем нпр. психопата, асоцијалних личности, агресивних личности и др., пронађене су значајне разлике у количини лучења одређених хормона, неуротрансмитера и брзини метаболизма у односу на нормалне људе.

Сматра се да су хормони хемијска база агресије. Тестостерон је хормон за који је данас доказано да се налази и код мушкараца и код жена и да је хемијски модулатор агресије. Тестостерон је анаболички стероид и израженији је код мушкараца него код жена. Количином његовог лучења објашњавају се разлике у дубини гласа, маљавости па чак и разлике у лицу мушкараца, али оно што је за криминологију најважније су објашњења степена агресивности лучењем овог хормона. Спроведена су многа истраживања на пацовима и људима која су указала да појачано лучење овог хормона изазива увећану агресивност. То је оно што је неспорно, међутим не зна се још зашто и како тестостерон регулише агресивност код људи, претежно мушкараца. У истраживању извршеном на пацовима откривено је да неће сви пацови испољити исту дозу агресивности, иако им је свима убризгана иста количина тестостерона.⁹¹

С обзиром да експерименти вршени на пацовима не могу наћи примену и на људима, тврдња да тестостерон утиче на појачану агресивност, за сада може бити само полазна претпоставка за даља истраживања. Док наука не открије зашто индивидуе имају различите реакције на исту дозу тестостерона, не може се генерално тврдити да његово појачано лучење утиче на агресивност.

Неуротрансмитер серотонин је други тип молекула за који се тврди да утиче на агресивност. Истраживања на мишевима су открила да они најагресивнији имају низак ниво серотонина и обрнуто. Научници који су извршили ово истраживање су елиминисали спољашње варијабиле генетским инжењерингом и тако су добили групу мишева која је рођена без гена који утиче на развој основног серотониновог рецептора. Ови мишеви су касније показали невероватну агресивност, али пошто су оваква истраживања на људима забрањена, за сада се не може са сигурношћу тврдити да би разлике у нивоу серотонина имале исти ефекат и код људи.⁹²

Ензим моно-амин-оксид (МАОА) утиче на ниво серотонина. Његов ген је пронађен код мушког хромозома типа X и његово појачано лучење смањује ниво серотонина. Код пацова је пронађена међузависност између агресије и количине МАОА.⁹³ Једно истраживање породица у којој су мушки чланови имали смањени ниво МАОА показало је да је већина таквих мушкараца осуђена за неко кривично дело, које спада у насилнички криминалитет. Без обзира на овакве налазе

међузависност MAOA и агресије код људи није доказана, због већ споменуте законске немогућности вршења генетичког инжињеринга на људима.⁹⁴

Други ензим назван nNOS, утиче на производњу азотног оксида у нервним ћелијама људи и такође је повезан са агресивношћу. Овој ензим контролише посебан ген, који је специфичан и одвојен од других гена који регулишу лучење других ензима у организму. И овде је уз помоћ генетског инжињеринга утврђена појачана агресивност мишева без овог ензима. Такође и овде се поставља исти приговор у односу на појачану агресивност људи са малим количинама овог ензима. Оно што је интересантно код овог истраживања је чињеница да узгојени мишеви са ниским нивоом nNOS-а нису имали повећано лучење тестостерона, тако да се са правом може изразити сумња у тврдњу да је тестостерон хемијски регулатор агресивности.⁹⁵

Ова последња три истраживања непобитно су доказала да је лучење одређених хормона и ензима у организму основни регулатор понашања код јединки, које не поседују разум и на које околина не може утицати на начин како она утиче на људе. Мишљења смо да, док се не дозволе генетски експерименти на људима наука никада неће моћи са сигурношћу да да одговор на питање да ли и код људи постоји оваква међузависност. Ипак како је по нашем мишљењу давање ове дозволе само питање времена, у закључку рада, између осталог, покушаћемо да одговоримо на питање: шта чинити ако наука докаже постојање везе између лучења одређених жлезда ендокриног система и агресивног, односно злочиначког понашања.

6. Закључна разматрања

Од објашњења злочна аномалијама на лобањи, преко специфичне телесне конституције, па до недостатака одређених ензима и поремећаја у генима протекло је дуже од 2 века. Оно што је свим овим теоријама заједничко јесте тврдња да се склоност ка вршењу злочина преноси са колена на колена, тако што се његова спољашња и унутрашња обележја (читај: телесне карактеристике, малоумност, раса, био-хемијски поремећаји) наслеђују. Први покушаји доказивања наследности криминалних предиспозиција вршени су, како смо видели, проучавањем породичних историја деликвената, да би крајем 20. века наука успела да докаже да се биолошка својства наслеђују преко основних јединица наслеђа тј. гена. Међутим за разлику од успешног доказа наследности биолошких својстава човека, наука није успела да докаже узрочност наслеђених органских особина и злочина. Вршени су разни покушаји, да се ова узрочност докаже, али како смо видели сви они су до данас, или успешно оспорени, или постоји законска препрека за извођење експеримената, којима би се можда она успешно доказала.

Разлози због којих није могуће у потпуности прихватити ни једну у раду разматрану биолошку теорију злочина, већ су изнети, међутим сумња, поткрепљена најновијим истраживањима из области хумане генетике, у могућу везу злочина и одређених органских аномалија и даље остаје. Наше мишљење о телесним карактеристикама као могућем фактору криминала већ је изнето, тако да нам на овом месту остаје да покушамо да дамо одговор на питање: Може ли биолошки фактор бити један од чинилаца злочина?

Да бисмо уопште покушали да дамо одговор на овако постављено питање морамо најпре констатовати шта је данас у науци неспорно, а шта спорно. На првом месту, као што је већ више пута истицано, чињеница је да људи наслеђују гене. Неспорно је такође да су сва будућа биолошка својства човека још приликом зачећа записана у тзв генетском коду. Такође је доказано да се неке телесне па и психичке аномалије, које могу бити од утицаја на злочин, наслеђују. Данас се са сигурношћу може тврдити да је наслеђе најзначајнији чинилац целокупних органских својстава човека.

Оно што је спорно је чињеница да наука још увек није у стању да објасни на који начин биолошка својства индивидуе утичу на његово понашање. Разним експериментима на глодарима, како смо видели, изведени су одређени закључци о могућој корелацији одређених биолошких аномалија и агресивности. Да би наука могла да установи постојање таквих односа и код људи, потребно је укинути постојећу забрану генетичких експеримената на људима, што може довести до низа нежељених последица по права човека, али то није тема овог разматрања. Са друге стране агресивност није неминовно обележје сваког злочина. Многа кривична дела и

други преступи не спадају у тзв насилнички криминалитет. То су нпр. криминалитет беле крагне, тзв деликти без жртве и др. Код тих злочина факторе је потребно пронаћи у неким другим чиниоцима, пре свих у социјалним, а донекле и у психолошким факторима злочина. То је разлог зашто се по нашем мишљењу сви злочини не могу објаснити само биолошким факторима. Што се тиче оних криминалних понашања, који јесу последица агресије, мишљења смо да је биолошки чинилац кључан за њихово разумевање, наравно уз утицај и осталих могућих фактора злочина. Да бисмо објаснили зашто, потребно је најпре да се укратко упознамо са могућим факторима агресивног понашања.

По биологу Лоренцу агресија код људи је урођена и спољашњи фактор нема никаквог утицаја на њено стварање. Она се нагомилава у човеку и када се скупи довољно тако створене енергије може доћи до њеног испољавања према другима или према себи без обзира на то да ли постоји адекватни спољни стимуланс. Дакле по Лоренцу фактор агресивног понашања је биолошке природе, агресија је неминовно обележје сваког човека и она је: "... наслеђено зло човечанства."⁹⁶

Супротно Лоренцу амерички социолог Гревен сматра да је основни фактор агресије социјалне природе. Агресија је реакција на спољашње стимулансе, а као основни стимуланс, који подстиче агресивност код људи види физичко малтретирање у детињству.⁹⁷

Наше је мишљење да су оба фактора од значаја. Да би се агресија испољила, а један вид њеног испољавања је свакако кроз вршење неког "насилничког" кривичног дела, потребно је узајамно деловање ова два фактора: социјалног, који ће деловати као стимуланс урођене агресије код човека, односно биолошког фактора. Биолошки фактор је кључан, јер без његовог постојања човек не би агресивно реаговао на спољашње стимулансе.

Биолошка основа агресије успешно је утврђена разним експериментима, како смо видели, до данас само на животињама. Ипак док наука не докаже постајање корелација између одређених биолошких особина и понашања људи, изнет став може бити само теоретске природе. За сада доказе није могуће прибавити, јер су експерименти таквог типа на људима забрањени.

Ми смо већ у раду на више места изнели мишљење да је давање дозволе за примену генетичког инжињеринга на људима само питање времена. Таква дозвола отвориће и нове могућности за криминологију на пољу биолошких фактора злочина. Тада ће бити могуће дати одговор на питање да ли одређени хормони, ензими, рецептори и др. утичу на агресивно понашање, па сходно томе и на злочиначко понашање.

На крају рада желимо укратко да изразимо наш став о томе шта се не сме дозволити, ако наука успешно докаже постојање биолошке узрочности злочина односно генетске предодређеност за злочин. Нехумана пракса вршена почетком 20. века, када је насилно стерилизовано више десетина хиљада људи, не сме се ни покоју цену поново дозволити. Не може се само на основу наследне предодређености унапред кажњавати за злочин, који уопште није извршен. Таква кршења основних људских права нису за нас прихватљива. Ми подражавамо тенденције да се забрана клонирања неких људских органа укине, али смо апсолутно против могућих злоупотреба открића до којих би наука евентуално дошла укидањем те забране. На жалост свако ново научно откриће у себи носи и

опасност од његове злоупотребе. Једна од њих је и појава новог вида дискриминације људи, која више нема везе ни са расом, ни са полом, нити са вероисповешћу и другим постојећим облицима дискриминације, већ са биолошким својствима односно генима и ономе шта је у њима записано. Друштво мора учинити све да би се спречило ширење ове негативне појаве.

Што се тиче биолошких објашњења злочина, временом ћемо видети да ли ће нека од њих заиста бити научно потврђена, или ће она и даље само егзистирати у теорији, као једна од могућих објашњења злочиначког понашања.

Напомене

¹ Дарвин Чарлс Роберт (Darwin Charls Robert) – (1809-1882), енглески физиолог, творац теорија која разјашњава процес еволуције живог света и последице тог процеса. Учествовао у петогодишњој научној експедицији брода “Бигл”, коју је описао у књизи пет природњака око света. Путовање је имало пресудан значај за његово схватање о несталности и променљивости органског света . Његово учење о еволуцији врста назива се “Дарвинизам”.

² Физиогномија је мешавина френологије, типологије и графологије види, : Sabbatini R.: Phrenology: The Histiry of Brain Localization, www.epub.org, 19.2.2004.

³ Френологија од грчких речи френос - мозак и логос - наука, буквално наука о мозгу

⁴ *ibid*, Гал није успео да докаже овакву тврдњу, међутим модерна наука је успешно установила да се заиста менталне функције човека налазе у различитим деловима мозга. Више о томе види нпр.: Фром Е.: Анатомија људске деструктивности, vol. I, превод: Флего Г. Марчец-Бели В., Загреб 1984., стр. 107 et. seq.

⁵ Касније је његов ученик Шпурзхајм (Spurzheim) повећао број ових органа на 37.

⁶ Elliot A.: Crime in Modern Society, New York, 1962., стр. 315

⁷ Интересантно је да је Гал због сукоба са црквом 1805. Године морао да напусти Аустрију и оде у Француску, где су многи угледни научници оспорили овакву теорију, верује се, под утицајем Наполеона Бонапарте, који је био бесан јер Гал није успео да пронађе никакве племените квалитете код императора , на основу проучавања његове лобање. Више о томе види: Sabbatini R.: *op.cit*

⁸ При том занемарује економски фактор и остале чиниоце у таквим ситуацијама.

⁹ Elliot M.: *op.cit* str. 316

¹⁰ *ibid*.

¹¹ Види: Sabbatini R.: *op.cit*.

¹² Elliot M.: *op.cit*. стр. 316

¹³ Види нпр: Милутиновић М.: Криминологија, Београд, 1988., стр 90 или Игњатовић Ђ.: Криминологија, Београд, 1996., стр. 121

¹⁴ Види: Игњатовић Ђ.: Криминологија: *op.cit*.

¹⁵ Подаци преузети од: Criminology depratment, University of South Florida, www.cas.usf.edu 1.2.2004.

¹⁶ Lombroso C.: Crime its Causes and Remedies, Boston, 1918., преузето из: Игњатовић Ђорђе: Криминолошко наслеђе, Београд, 2002. стр. 61-70

¹⁷ *ibid*.

¹⁸ Elliot M.: *op.cit*. стр. 317

¹⁹ Одломак из ове књиге могуће је прочитати у: Игњатовић Ђ.: *op.cit*. стр. 61-70

²⁰ Elliot M.: *op.cit*. стр. 317

²¹ *ibid*. стр. 317.

²² Lombroso C.: *op.cit*. стр. 66

²³ *ibid*. стр. 68

- ²⁴ Lombroso C. and Ferrero G.: *The Female Offender*, London, 1885., преузето из: Игњатовић Ђ.: Криминолошко..., оп.сит. стр. 71-76
- ²⁵ *ibid.*
- ²⁶ Види: Garofalo R.: *La criminologie*, Paris, 1905. у Игњатовић Ђ.: Криминолошко..., оп.сит. стр. 77-85
- ²⁷ Више о томе види: Ferri E.: *The Positive School of Criminology: Three Lectures by Enrico Ferri*, Pittsburg, 1968., у: Игњатовић Ђ.: Криминолошки..., оп.сит. стр. 87-94
- ²⁸ Види: Beccaria C.: *Dei Delitti e delle pene*, превод: Цвитанић А., Сплит, 1984.
- ²⁹ Нпр. Емил Диркем пребацује Ломброзу да је користио неприкладне методе у својим проучавањима. Више о томе види: Durkheim E.: *De la division du travail social*, Paris, 1893., превод: Марковић Б, Београд, 1972., преузето из: Игњатовић Ђ.: Криминолошко..., оп.сит. стр. 118-119 или Габриел Тард који у потпуности одбацује криминалну антропологију као науку, види: Tarde G.: *La Philosophie penale*, Paris, 1972., преузето из: *ibid.* стр. 95-99 или Чарлс Хендерсон, који је непрестано истицао да не постоји прави злочиначки тип, види: Elliot M.: оп.сит. стр. 318
- ³⁰ Игњатовић Ђ.: Криминологија, оп.сит. стр. 122
- ³¹ Goring C.: *The English Convict, a Statistical Study*, His Majesty`s stationery office, London, 1913., наведено у : Elliot. M.: оп.сит. стр. 318
- ³² Melear V.: *The Criminological Theory of Earnest A. Hooton*, Florida State University, 1998. www.mnsu.edu, 27.2.2004.
- ³³ Elliot M.: оп.сит. стр.317
- ³⁴ Hooton E.: *The American Criminal: an anthropological Study*, Cambridge 1939. стр. 87-88, наведено у : Elliot M.: оп.сит. стр.318
- ³⁵ *Ibid.* стр.318
- ³⁶ Melear V.: оп.сит.
- ³⁷ *Ibid*
- ³⁸ Игњатовић Ђ.: Криминологија, оп.сит. стр.126
- ³⁹ Chess S.: *Dr. William Sheldon Human Personality Traits/ Human Temperament Types*, www.age-of-the-sage.org, 27.02.2004.
- ⁴⁰ *** *Tracking the Elusive Human*, vol.1 , www.mnsu.edu , 5.2.2004.
- ⁴¹ *Ibid*
- ⁴² *Ibid*
- ⁴³ Игњатовић Ђ. оп.сит. стр.127
- ⁴⁴ *Ibid*
- ⁴⁵ Више о томе види на пр.: Gluek S. and Gluek E.: *Predicting Delinquency and Crime*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1959, стр.21 et seq
- ⁴⁶ Robson R.: www.menieres.co.uk, 5.5.2004.
- ⁴⁷ *ibid.*
- ⁴⁸ Наиме у то доба бити одбачен из друштва значило је ништа друго до немогућности живота таквих људи. Човек у то време није био у стању да сам себи створи средства за живот, а помоћ није могао да добије, јер је он од свог окружења сматран отпадником, злочинцем, лицем недостојним чак ни погледа. Више о томе види: Fromm E.: *Догма о Крису*, Бит ћете како Бог, Психоанализа и религија, превод: Вулиновић-Златан С., Загреб, 1984.
- ⁴⁹ Види: Elliot M.: *Crime in Modern Society*, New York, 1962. стр. 319-320
- ⁵⁰ *ibid.* стр. 324
- ⁵¹ Игњатовић Ђ.: Криминологија, Београд, 1996. стр. 128
- ⁵² Хорватић Ж.: *Елементарна криминологија*, Ријека, 1981., стр. 145
- ⁵³ Игњатовић Ђ.: Криминологија, оп.сит. стр. 128
- ⁵⁴ Назив оригинала гласи: *The Jukes: A Study in Crime, Pauperism, Disease and Heredity*
- ⁵⁵ Мисли се на период када су данашње САД биле подељене на колоније европских држава: Британије, Шпаније, Француске и Холандије
- ⁵⁶ Gado M.: *All about Criminal Motivation*, part IV: *Evil Breed*, www.crimelibrary.com , 13.3.2004.
- ⁵⁷ *** *Eugenetics*, www.epwijnants-lectures.com, 13.3.2004
- ⁵⁸ Истраживање породице Џук, наставио је 1915. Г. Истбрук, који је дошао сличних резултата као и Дагдејл. Интересантно је како је он описивао женске чланове из ове породице. Наиме он за њих истиче да су врло често биле сумњивог морала, да су привлачиле мушкарце из других часних

породица и тако шириле сифилис и друга обољења, која су ови потом преносили на своје жене. Више о томе види у : Gado M.: op.cit.

⁵⁹ Презиме је смишљена кованица од грчких речи калос – добар и какос – зао . Тиме је Годард желео да укаже на две гране ове породице једну добру и нормалну и другу злу и малоумну

⁶⁰ Goddard H.: The Kallikak Family: A study in the Heredity of feeble-mindedness, NY, 1913., www.psichclassics.asu.edu, интернет издање ове књиге приредио: Green C.

⁶¹ ibid.

⁶² ibid.

⁶³ Појам који је први конструисао Сигмунд Фројд. Наиме по њему личност човека састоји се од три дела: Ја (Его), Оно (Id) и Над-Ја (Super-Eго). Овај последњи има одлучујућу улогу у развоју психичких функција самоконтроле, интроспекције и савести. Више о томе види у: Fromm E.: Величина и границе Фројдове мисли, превод: Визек-Видовић В., Загреб, 1984 стр 107 et.seq.

⁶⁴ Fromm E.: Ауторитет и породица, превод: Тадић Љ., Загреб, 1984. стр. 47-59

⁶⁵ ibid.

⁶⁶ Durkheim E.: De la division du travail social, Paris, 1893., према: Игњатовић Ђ.: Криминолошко наслеђе, Београд, 2002. стр. 118

⁶⁷ Игњатовић Ђ.: Криминологија, op.cit. стр.133

⁶⁸ *** Eugenetics, op.cit.

⁶⁹ Gado M.: op.cit.

⁷⁰ *** Eugenetics, op.cit.

⁷¹ То је тзв генетички инжењеринг, односно клонирање. Оно је успешно обављено до сада само на животињама. Истраживања на људима су у свим државама забрањена. Научници ипак тврде, а ми смо склони да таквим тврдњама поверујемо, да је неминовно, у не тако далекој будућности, стварање првог клона човека. Више о томе види: Косановић М. Диклић В.: Одабрана поглавља из хумане генетике, Београд, 1988.

⁷² Нпр. такву тврдњу износи Елиотова види: Elliot M.: Crime in Modern Society, New York, 1962., стр 316

⁷³ Више о структури људског гена види у: Косановић М. Диклић В.: Одабрана поглавља из хумане генетике, Београд, 1988.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Нпр. истраживање које је спровео Медник 1987.г. на скоро 31 000 мушкараца или Овеново истраживање из 1972.г. Овен је том приликом приметио да постоји појачан ризик од хапшења мушкараца са додатним Y хромозомом, али не због њихове појачане агресивности већ због нижег степена интелигенције. Више о томе види у: Warwick P.: Biological Theories are Legacy of 19th Century Antiquity and have no Application in Contemporary Society, <http://members.ozemail.co.au>, 3.2.2004.

⁷⁶ Philips E.: Genetics and Criminal Behavior, 2003, <http://portfolio.oit.duke.edu>, 21.2.2004

⁷⁷ Игњатовић Ђ.: Криминологија, Београд, 1996., стр. 130

⁷⁸ Nuffield Council of Bioethics: Genetics and Human Behavior: Genetic Information as an Exculpatory Factor, www.nuffieldbioethics.org, 3.2.2004.

⁷⁹ Игњатовић Ђ.: op.cit. стр. 129

⁸⁰ Rushton J.: Race and Crime: An International Dilemma, 1995., www.pm-cm-ft.org , 4.2.2004.

⁸¹ Philips E.: op.cit.

⁸² Игњатовић Ђ.: op.cit. стр. 129

⁸³ Warwick P.: op.cit.

⁸⁴ Јашовић Ж.: Криминологија малолетничке деликвенције, Београд, 1978., стр 71

⁸⁵ Garofalo R.: La criminology, Paris, 1905., према: Игњатовић Ђ., Криминолошко наслеђе, Београд, 2002., стр 77-86

⁸⁶ Ferri E.: The Positive School of Criminology: Three Lectures by Enrico Ferri, Pittsburg, 1968., према: Игњатовић Ђ., Криминолошко..., op.cit., стр. 87-94

⁸⁷ Види: Hans Von Henting: Злочин узроци и услови, Сарајево, 1959. превод: Димитријевић Д., стр. 190-228

⁸⁸ Види: Игњатовић Ђ.: Криминологија, Београд, 1996., стр. 144-145, или види на адреси: www.utoronto.ca/Bonger/RC/3.html, 1.5.2004.

⁸⁹ Rushton P.: Race and Crime: An International Dilemma, 1995, www.pm-cm-ft.org, 4.2.2004.

⁹⁰ Цвијић Ј.: Балканско полуострво, Београд, 1987., стр 321 et.seq.

⁹¹ Philips E.: Genetics and Criminal Behavior, 2003., <http://portfolio.oit.duke.edu>, 21.2.2004.

⁹² *ibid.*

⁹³ *ibid.*

⁹⁴ Nuffield Council of Bioethics: Genetics and Human Behavior: Previous Genetic and Physiological Explanations of Crime, www.nuffieldbioethics.org, 3.2.2004.

⁹⁵ Philips E. *op.cit.*

⁹⁶ Fromm E.: Анатомија људске деструктивности, vol I, превод: Флего Г. Марчец-Бели В.: Загреб, 1984., стр. 32

⁹⁷ Greven P.: Aggression and Delinquency, www.nospank.net, 27.2.2004.